

AZ ÉN KÖNYVTÁRAM

Hogyan is kezdődött?

Élesen merül föl az elsüllyedt világból: tizenhárom éves lehetett, harmadik gimnazista, amikor Pápán a város akkor egyetlen antikváriuma kirakatában megpillantott két piros kötéses könyvet. A színek selymesen ragyogtak a kirakati üveg mögött, ez ragadta meg az őgyelgő gyermek figyelmét. Mivel — hogyan, hogyan sem — pénze is akadt, talán valamelyik rokontól kaphatta, beállított a boltba s némi szorongással a szakállas antikváriustól megvásárolta a könyvet. Később csak arra emlékezett, hogy Jókai Mór műve volt, a címét elmosta az idő, vagy talán meg sem jegyezte, oly gyorsan szabadult meg tőle. Otthon megrázkódtató csalódás várta, amikor a könyvet elkezdte forgatni. A hívogató, megtévesztő kötés mögött a könyv lapjai rozsdavörös-barna foltokkal éktelenkedtek s ezért akármennyi szorongásába került is, gátlását legyőzve visszavitte az öreg Baumnak, aki könyveshez illően minden nehézség nélkül engedte kicserélni másra.

Így kezdődött.

Mert az a gyermek én voltam. Nyilván valami bódulatban követhettem el tettemet, hisz én addig azt sem tudtam, mit jelent boltban könyvet venni. A tankönyv az más volt, különben az iskola segélyző egyletétől kaptam azt is, nekem nem kellett vásárolnom.

Évtizedek múlva megállapíthatom, hogy a bibliofil gyűjtő már akkor kezdett csírázni bennem, teljesen ösztönösen, mert engem senki sem oktatott arra,

hogy mitől szép vagy nem szép a könyv, milyennek kell lenniök a lapjainak. Sőt, az alább elmondandó előzmények sem magyarázzák, hogyan adhattam fejem könyvvásárlásra, ennek pusztá gondolata hogyan is juthatott eszembe. Öntudatlanul hát, mégiscsak ekkor indultam el azon az úton, amelynek mai állomásán „az én könyvtáramról” beszélhetek.

Ahogy szűkebb körben gyakran emlegetem tréfásan: „mindennek öregapám az oka”. Népes családja ellenére is kevés unokája közül engem különösen is szeretett, náluk nevelkedtem, míg szüleim az első világháború után Fiuméből haza nem jöhettek. („Áldott jó gyerek” voltam még akkor, sőt még később is csak így emlegettek s nem is tudom, hová lett az a szelíd és kezes gyerek, mi mindent művelt azóta, ki tudna arról számot adni?) Hacsak lehetett, de főleg iskolai szünnapokon, no meg vakációban elvárta nagyanyámmal együtt, hogy mellettük legyek s nekem azok a Mezőlakon töltött idők jelentették az „arany ideim folyását”. Itt láttam, mennyire szereti nagyapám a könyveket, már azt a néhányat, amit szentjegyeknek kijáró tisztelettel vett le a mestergerendáról s csomagolt ki az újságpapírból, majd olvasás után abba vissza. Írókra alig emlékezem, de Akli Miklós viselt dolgait ott olvastam el, a napfényt ritkán látó, földes padozati szoba hűvösében. Ő szoktatott rá, hogy semmit se hagyjak elolvasatlanul, ami *bőtű* utamba kerül. Csomagoló papírok föliratai, újságfoslányok szövegei lettek hát gyakorló mestereim s olvasási szenvedélyemtől még az az esőverte újságszelet sem menekült meg, amit a Berek alá ebédet vivő utamon az útszélen találtam. A pápai utcán pedig még ma sem tudok úgy végigmenni, hogy ne vonzzák szemeimet a cégtáblák: hajdani elődjeiket nagyapai biztatásra annyiszor elolvastam, hogy az akkori beidegzésen még ma is rajtacsípem magamat. Meg is tanultam olvasni úgy, hogy az iskolában a felsős osztályokat is velem gyakoroltatták, vesztemre, mert sok-sok tízpercem ment el így megfosztva a játék örömeitől.

A későbbi, már főiskolás éveimből egy másik kép is fölmerül bennem. Egyszer Győr legnagyobb antikváriumába tértem be. Nyugodt lélekkel, mert pénzem nem volt, amellet mint ismeretlent — először jártam ott — a hitelcserinél veszélye nem fenyegethetett. Valóban úgy volt, ahogy a szóbeszéd járta e boltról: „szügyig” gázolhattunk a könyvben, mert már a belépéskor könyvhalmazon találtuk magunkat. Így folyt a válogatás, s ha újabb anyag kellett, lábunkkal kellő óvatossággal odább rugtuk a már kezünkön átment, s körülöttünk összevissza heverő anyagot. Néhány könyvre nagyon megfájdult a szívem, észre is vette az öreg Szilágyi — utóbb tudtam meg, hogy így hívják — mert egyszer csak odaszólt:

— Ugye, nincs pénze?

— Nincs — ismertem be magamtól sem várt tömörséggel, s csak kissé restelkedve, hisz a jó könyves tudja, a szenvedélyes gyűjtőnek csak adósságai vannak, pénze soha sincs. De ugyanezért mindig van *hitel*e, hisz a pénze másra el sem mehet, a könyvtartozások azt eleve lefoglalják. Az öreg Szilágyi ezt nézhette ki belőlem is, akit pedig, mint mondtam, akkor látott először:

— Vigye csak el, majd megküldi az árát.

S mikor kiderült, hogy Sárváron lakom s nem Győrben, bizalma akkor sem csappant meg irántam. Ekkor szereztem meg egyebek közt a középkori magyar királyság latinságának Bartal Antal által készített Glossáriumát, ezt a ritka becsű szótárt s lettem visszatérő vásárlója az üzletnek. Ahogy gyakran peregrinálva Debrecenben Bertók Lajost is mindig megkerestem. Tudományos

antikváriumának légkörét ma is itt érzem körülöttem, ha fölidézem azokat az éveket.

Ha jól meggondolom, nálam minden, amivé később lettem, az első gyerekkori élményekre és indítékokra vezethető vissza. Ahogyan egy-egy feltveörzött könyvet visszadugok a tokjába, vagy visszapréselem a polcra a többi közé, ebben a mozdulatban ma is öregapám nyomtatott betű (könyv) iránti gyengédsége és áhítata él tovább. A tisztelet a szellem javai iránt, az alkotó lélek bármelyik égtája szülje is azt. Annyi súlyos csalódás s oly kegyetlenül kifejlődött realitás-érzék után is csak ezt mondhatom.

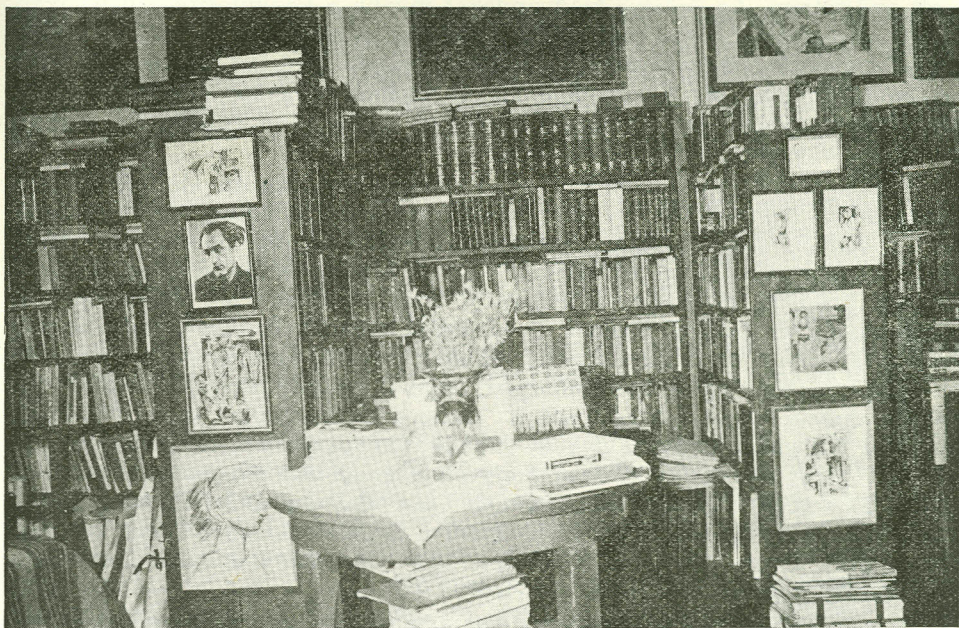
Számos írást olvastam már a saját könyvtárról, azonban különösebben egyik sem hatott rám. Mikor Cs. Szabó László megkapta a Baumgarten-díjat, utána a Nyugatban írt a könyvtáráról. Abból is leginkább arra emlékszem, mennyi polcot rendelt, hogy elhelyezhesse a könyveit. A berendezkedés fölötti örömről számolt be, oly sóvárgást keltve bennem, amit azóta sem feledhettem el. Dehát könnyű volt neki. 2—3—4000 pengős Baumgarten-díjból nemcsak könyvespolcokra futotta, nemcsak tömérdek könyvre, mellette még sok egyébre is és senki és semmi sem korlátozta a beszerzésben. Bezzeg másként hozta az élet sora nálam. Nem könyvre kellett otthon a pénz s ma is hallom anyám hangját, amint számonkérő szigorúsággal megállapítja: „Ezen a polcon egyre szaporodnak a könyvek!” — Ugyanis az évvégi pályadíjakból jó néhányat elhallgattam, azokból könyveket vettem, de nem mertem őket egyszerre hazavinni, hanem csak úgy apránként. Mert nem boldogtalan-e a gyűjtő — s akkor én már az voltam —, ha nem láthatja, simogathatja, olvashatja *otthon*, maga mellett a kedvenc könyveit? Csak később tudtam meg, másféle gyűjtők is akadnak, olyanok, akik a megvett könyvre nem is kíváncsiak, raktárt bérelnek számukra, esetleg más-más városban s ott gyűjtik halomra, sohasem látva egyetlen darabját sem. Ilyen könyvbolondéria engem sohasem kísértett meg. A türelmetlenség annál többször, de inkább fiatalabb éveimben. Ha valaminek szükségét éreztem, az „add Uramisten, de tüstént” lelkiállapota gyakran tett türelmetlenné. Erre jellemző példaként hadd mondjam el Németh Lászlóval történt diákkori afféromat. 1933-ban 7-es, mai elnevezés szerint 3-os gimnazista koromban megláttam a pápai könyvkereskedés (Kiss Tivadar) kirakatában a *Tanu* egyik számát. A folyóirat ismeretlen volt előttem, senkitől sem hallottam róla, fölirata azonban nagyon megkapott: „Németh László kritikái folyóirata” olvastam a cím alatt. Ára 1 pengő. Na, ez éppen nekem való, villant át az agyamon, mert akkoriban kritikusként készültem, s ebbeli hajlandóságom jó tápanyagot és ösztönzést szimatolt egy magát kritikainak hirdetett folyóiratban, még hozzá egy nemesen előkelő tipográfiájú fedéllapon. A számot megvettem, érdeklődésem föltámadt a benne hirdetett könyvek iránt. Sőt, mivel sejtettem, hogy csak jó lehet az, aminek előjegyzésére ez a folyóirat kéri az olvasót, tüstént írtam is a „szerkesztő” Németh Lászlónak — nagyon tetszett, hogy egy-maga írja az egész lapot, a függetlenség mindig nagyon megragadott, bárkinél tapasztaltam is —, közölje velem, hol rendelhető meg Erdélyi Józsefnek a *Tanu*-ban hirdetett verseskötete, az Auróra s mibe fog kerülni az ugyancsak ott hirdetett Szabó Lőrinc kötet. Egyúttal a *Tanu* előző havi számát is kértem. Küldtem is a rávalót (nála lehetett megrendelni) abban a balga hitben, hogy postafordultával kézhez is kapok mindent. S mivel ez nem következett be, írtam Németh Lászlónak, amire ő néhány napos késéssel, ápr. 11-i kelettel válaszolt. E pár napos „késés” abból adódott, mint válaszában írta, hogy nem Pesten, hanem Felsőgödön tartózkodott. Közölte, hogy Erdélyinek kötet helyett újság-

alakban jelentek meg a versei (később azt is megszereztem, mai napig is több példányát őrzöm), a Szabó Lőrinc könyv árát pedig nem tudta, meg akarta érdeklődni, de „ezért direkt nem utazhattam Pestre, utalványát különben is csak 7-én kaptam meg”. A válasz eddig elég megnyugtatóan hangzott, de ami utána következett, annak olvasására meghűlt bennem a vér. „Sikkasztással nem foglalkozom. Levele hangját visszautasítom”. — Minél többször elolvastam, annál jobban forgott velem a világ. Mivel sérthettem meg azon kívül, amit valóban megírtam, hogy ha nem kapta meg a pénzt, a postán utána nézek. Mi egyebet tehettem, azonnal bocsánatot kérő levelet írtam, amire pár napon belül újabb válasz érkezett, ezzel a bevezetéssel: „Tisztelt Uram, nem haragszunk egymásra” stb. Aztán az elmaradt adatok, meg az értesítés arról, hogy a kért Tanu számokat elküldte az első szám kivételével, amelyből már neki sincs. (Nekem megvolt, mások számára kérhettem. Sőt ma is megvan, a felárral történő visszavásárlásra szóló nyomtatott fölhívással együtt!) Mondanom is fölösleges, micsoda sziklát hengerített el rólam e válasz olvasása, amiről Németh László nyomban el is feledkezhetett, nem úgy mint én, a vidéki diák. Évek múlva, 1941-ben, amikor Pápán a Képzőtársaság ünnepén találkoztunk, hogyan is emlékezhetett volna az incidensre. Később is jót neveltünk, valahányszor előhozta a nem mindennapi félreértést, ami — mint mondtam — abból a türelmetlenségemből fakadt, hogyha valamely könyvről, kiadványról megszimatoztam, hogy jó lehet s nekem való, azt akadályt nem ismerve igyekeztem megszerezni, bármibe került is.

Én mindig érdeklődési körömnek megfelelően és tervszerűen gyűjtöttem. Igaz, ezzel nem sokat mondok, mert hiszen a bajt éppen az okozta, hogy ez a sokféle érdeklődés úgy körülhálózott, hogy a telhetetlenség bűnéből azóta sem tudtam kigyógyulni. Könyvet nem mindig azért vettem meg, mert azonnal el akartam olvasni, hanem mert sejtettem, sőt bizonyos voltam benne, hogy előbb-utóbb szükségem lesz rá. A gyűjtésre sarkallt az is, hogy kölcsönkönyvet nem szívesen olvastam, belőle dolgozni csak nagyon keservesen tudtam. Nem is emlékszem, kértem-e valaha is kölcsön könyvet „olvasásra”, könyvtárt is csak diákkoromban használtam ebből a célból. Kölcsönkönyvet egyszerűen képtelen voltam megtérni otthonomban legalább is huzamosabb ideig. A birtoklási vágy és a saját erőből való szerzés tudata oly erős volt bennem, hogy még az ajándékönyvnek is csak éppen hogy örülni tudtam. Annak gondolata pedig, hogy magamnál „felejtsem” a más könyvét, egyenesen utálattal töltött el. Nem is vallottam soha, hogy könyvet lopni nem bűn. Ellenkezőleg. Annyira, hogy könyvet kölcsön is csak gyűjtőnek, vagy oly szegény embernek adtam, aki valóban nem vehette meg a saját erejéből, a saját hibáján kívül, az előbbinek pedig azért, mert minden könyvet azért a gyűjtő sem vehet meg. Ilyen esetekben a szolidaritás készséggel mozdult bennem a „kölcsönzési határidő pontos megtartása ellenében”. Így értendő a fölírat is, ami könyvtáram némelyik polcán ma is olvasható: „ez nem kölcsönkönyvtár”. Már csak azért sem, mert a kölcsönző könyvtárak a barátoknak is rendelkezésre állanak, már évi 2—3 forint beiratkozási díj ellenében.

Természetesen nemcsak a szükséglet szerint gyűjtöttem, hanem azon fölül is, noha sohasem a mennyiségért. Azaz, nemcsak olyan könyvet igyekeztem megszerezni, amelyikről tudtam, egyszer még majd szükségem lesz rá, hanem olyant is, amelyet önmaga belső — szellemi — tartalmáért becsültem, vagy pedig tipográfiai, tehát nyomdai, kötetzeti, egyszóval kiállítási értékei miatt. Így hát nemcsak azt a könyvet vettem meg, amelyre a pillanatnyi szükség kény-

szerített. Akadt könyveim között olyan, amelyhez két évtizeden át mégcsak hozzányúlnom sem kellett, aztán éveken át szinte mindennapi kenyerem lett. Ma már viszont egyre gyakoribb a szomorító pillanat, amikor egy-egy könyvről meg kell állapítanom, hogy erre már nem lesz szükségem s tartalmi-formai értékei sem érdemesítik föltétlenül megtartásra. A megválás még ilyen könyvektől is fájdalmas, mert életem egy-egy darabjának kidobását jelenti a hajóból, amelyhez mégiscsak hozzátartozott. A válásra főleg a helyszűke kényszerít s az az anyagi szorítás, amely a gyarapítást egyre inkább csak apasztás árán teszi lehetővé. Amihez aztán hozzájárul az is, hogy az új szerzemény elolvasására, tanulmányozására sem jut mindig elégséges idő. Sőt minden nappal kevesebb jut.

KÖNYVTÁRRÉSZLET

Némely könyvet a *régisége* miatt szereztem meg, nem sokat, noha az antikvitás iránti érzékem, túlzás nélkül mondhatom, eléggé fejlett. Mégis inkább az újabb kor könyvei, kiadványai, képei érdekelték. Tulajdonképpen ritkaságok sem vonzottak különösebben, sem olyan kiadványok, amelyek csak bizonyos formai jegyek (számozás, aláírás, alacsony példányszám stb.) folytán minősültek mondjuk *amatőr* vagy *bibliofil* könyvek, egyébként kiállításuk a tömegszerűtől, vagy éppen silánytól miben sem különbözött. Értékes tartalmat kerestem művészi, vagy legalábbis az arra törekvő kiállításban — s ha végignézek a több mint 4000 egységből álló könyvtáramon, nem kell szégyenkeznem, hogy bármilyen címen is „szemetet” gyűjtöttem. A számozott *amatőr* és *bibliofil* könyvek közül is csak az értékesebbje érdekelt. Azonban a *Kner* nyomdának valamennyi kiadványát igyekszem megszerezni, s ha tájékozottságom nem csal, azt hiszem a második legnépesebb *Kner* gyűjteménnyel én rendelkezem az országban. *Tevannak* már csak az *amatőr* kiadványait kedveltem, egyetlen ki-